

הארץ, יום ראשון, י"א תמוז תשע"ח 24.0.2018

<https://www.haaretz.co.il/opinions/premium-1.6198254>

סייענים פלסטינים – המתנחלים הסמויים

23.06.2018 20:00 עודכן ב: 20:57

מנחם הופנונג

סייען פלסטיני ובנו, רותי שץ

בתחילת חודש מארס 2018 רגשה המערכת הפוליטית כולה לנוכח האפשרות שהבחירות יוקדמו. עתה, כאשר הקדמת הבחירות שוב על הפרק, הגיע הזמן לשאול סביב מה יתנהלו הבחירות לכנסת ה-21.

קרוב לוודאי, שרבים מן הפוליטיקאים ירצו למקד את מערכת הבחירות הקרבה בשאלת מידת כשירותם של מועמדים לכהן בראשות הממשלה, או בשאלה מי אחראי לאיזה מחדל מהמחדלים שנעשו כאן במהלך 70 שנות קיומה של המדינה. ואולם, נראה כי השאלה שראוי לשאול היא "מהי מדינת היהודים?" שאלה כזו לא תישאל, אף שהמונח מדינת היהודים יוצר מכנה משותף רופף בין כל המפלגות הציוניות.

בזירה הציבורית בישראל רווחת ההנחה, כי הרחבת ההתנחלות היא בבחינת חזרה לארץ אבות והמשך ההתרחבות הטריטוריאלית של היישוב היהודי בארץ ישראל, שתחילתה עוד לפני קום המדינה. מה שנעלם מן העין הציבורית היא העובדה, שההתנחלות היהודית בגדה המערבית מלווה מתחילתה, ובפרט בעשורים האחרונים, בתהליך מקביל של התיישבות פלסטינים מהגדה ומרצועת עזה במדינת ישראל, כאשר חלק מאותה התיישבות נעשה בתמיכה ובמימון מלא או חלקי של ישראל. ניתן גם להניח, שמספרם של הפלסטינים וצאצאיהם שהתיישבו במדינת ישראל מאז 1967 אינו קטן ממספר המתנחלים היהודים בגדה, ואולי אף גדול ממנו. זאת ועוד, מספר זה אינו כולל את תושבי מזרח ירושלים, שסופחה לישראל ב-1967.

לפני כחמש שנים צד את עיני דיווח על עתירות של פלסטינים לבג"ץ, שביקשו להכיר בזכותם לקבל אזרחות, על כל מה שכרוך בה, כולל שיקום ופיצוי על אובדן

הכנסות, שנגרם להם משום ששיתפו פעולה עם מדינת ישראל בתחומים ביטחוניים. מה שהפתיע אותי בדיווחים אלה לא היו הדרישות כלשעצמן, אלא העובדה שהעותרים פנו בשמותיהם לבית המשפט של האויב, כדי לקבל למעשה רשמית את התווית של משתף פעולה, הנושאת עמה סטיגמה בזויה בחברה הפלסטינית.

במרוצת השנים, ככל שהעמקתי במחקר, שמסקנות חלקיות שלו פורסמו בכתב העת "משפט וממשל" ב-2017, התברר כי חבילת השיקום הנכבדה הניתנת בישראל אינה בהכרח המניע המרכזי לזרם העתירות המתגבר משנה לשנה. מבין יותר מ-1,100 עתירות שהוגשו לבג"ץ ב-30 השנים האחרונות ניתן למצוא רק עתירה אחת שנענתה במלואה, וגם במקרה זה אין מדובר בפסק דין מפורט אלא בפשרה מחוץ לבית המשפט.

מה שנחשף במהלך המחקר מחזיר אותנו לשאלת הפתיחה. האם מהות הציונות היא השגת רוב יהודי במדינת ישראל, או הרחבה טריטוריאלית מתמדת של גבולות המדינה? באין הכרעה פוליטית ברורה, התשובה ניתנת על ידי המציאות המתהווה בארץ ישראל שבין הירדן והים. מתברר כי במשך השנים, וביתר שאת מאז תחילת האינתיפאדה הראשונה, בשנת 1987, נקלטו בישראל אלפי משתפי פעולה פלסטינים ועשרות אלפי בני משפחותיהם. אלו מהם המוכרים כמשתפי פעולה ("סייענים", בעגה המשפטית) זוכים לחבילת סיוע נדיבה, הכוללת מעמד קבע במדינת ישראל, סיוע בדיור, הכשרה מקצועית, הוצאות חינוך לילדים, טיפול רפואי ועוד. שוויה של חבילת הסיוע עשוי להגיע לכמה מיליוני שקלים לבית אב.

מעמד הסייענים יצר ביקוש, ועמו הגירה תמידית של אנשים המבקשים את הגנת המדינה בשל איום על חייהם בשטחים הכבושים. כמעט כל אותם "מאוימים" שמגיעים לבית המשפט נשארים דרך קבע בישראל גם כאשר העתירה נדחת, וזאת בשל חוסר רצון או יכולת לאכוף את תוצאת פסק הדין. אל אוכלוסיית הסייענים והמאוימים נספחו במרוצת השנים קרובי משפחה, בני ובנות זוג של הילדים שנולדו בישראל ועוד.

בעת הדיון המשפטי שהתקיים בבג"ץ בעקבות חקיקת התיקון לחוק האזרחות ב-2002 טענה המדינה, כי בין 1994 למחצית 2003 "קיבלו כ-130 אלף מתושבי האזור מעמד כזה או אחר במדינת ישראל" (בג"ץ 7052/03). כמעט כל מקבלי המעמד היו אנשים צעירים או ילדיהם, חלקם סייענים לשעבר, חלקם אנשים שהגישו בקשה לאיחוד משפחות. ניתן להניח בחישוב זהיר, כי גודלה של אוכלוסייה זו לפחות הוכפל במרוצת השנים. כאן המקום לציין, כי תהליך ההגירה המואץ לישראל לא החל ב-1994 ולא הסתיים ב-2003. מדובר בתהליך קבוע עם תנודות. במשך השנים קמו בערי ישראל, ובפרט בערי פיתוח, מעין מובלעות של סייענים לשעבר ובני משפחותיהם. מנגד, בסוג אחד של התיישבות יהודית לא ניתן כמעט למצוא סייענים לשעבר — בהתנחלויות יהודיות מעבר לקו הירוק.

העדרם של סייענים לשעבר מההתנחלויות דורש עיון. בשנים האחרונות חלק גדול מאלה שביקשו לקבל מעמד בישראל טענו, כי בשטחים נשקפת סכנה לחייהם משום

שסחרו בקרקעות. בעבר התכחשה המדינה לזכאותם של עותרים שלא גויסו על ידי מערכת הביטחון. אך בשנה באחרונה השתנתה המדיניות. בבג"ץ 6574/16 הוצגה בתחילה עמדת המדינה, ולפיה קבעה ועדה מקצועית כי פעולות מסחר בקרקעות אינן עולות כדי "שיתוף פעולה עם גורם ישראלי ביטחוני או ממלכתי". אולם בדיון מאוחר הודיעה המדינה, כי לאחר בחינה נוספת היא "תבחן בקשות המוגשות מטעמים אלו".

קשה להגזים בחשיבותה של החלטה זו. מעתה זכאים לקבל מעמד במדינת ישראל על רקע של איום ביטחוני לא רק מי שגויסו על ידי זרועות הביטחון, אלא גם אלו שגויסו בידי המתנחלים עצמם לצורך סחר בקרקעות.

מכאן ניתן ללמוד, שחלק ניכר מפעילותם של הסייענים קשור גם למאמץ להרחיב את היישוב היהודי בגדה על מנת להפוך חלקים ממנה לבלתי נפרדים מישראל. יחסי ההמרה של הרחבת ההתנחלות כרוכים בעידוד אוכלוסייה יהודית חזקה יחסית להתיישב בגדה, ובקליטה מקבילה קבועה של אוכלוסייה חלשה בדמות מתנחלים סמויים, סייענים במימון המדינה, הסובלים מאיומים, בגבולות הקו הירוק. המחיר של הרחבת גבולות השליטה הוא, אפוא, בין היתר, יצירת מציאות פוליטית ודמוגרפית שונה לחלוטין מזו ששררה בין הירדן לים אך לפני שנות דור — מציאות שכוללת, בניגוד למה שמקובל להניח, הגירה והתיישבות דו-כיוונית, ומצב שבו חזון שתי המדינות הולך ונמוג ובמקומו נוצרת בפועל מדינה אחת עם מערכות חוק נבדלות לשתי אוכלוסיות.

פרופ' הופנונג מלמד מדע המדינה באוניברסיטה העברית בירושלים

Haaretz, Sunday, June 24, 2018. Tammuz 11, 5778